

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleš Smodiš

**Vloga Manevrske strukture narodne zaščite Pomurja v procesu
osamosvojitve**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Aleš Smodiš

Mentor: doc. dr. Uroš Svete

**Vloga Manevrske strukture narodne zaščite Pomurja v procesu
osamosvojitve**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2011

Zahvala

*Zahvala gre vsem tistim, ki ste mi na kakršenkoli način pomagali pri študiju, še posebej pa
moji družini, ki mi je študij omogočila in me ves ta čas tudi podpirala.*

*Zahvala mentorju doc. dr. Urošu Svetetu za nasvete ter posebej hvala očetu za izkazano
pomoč pri izdelavi diplomske naloge.*

Vloga Manevske strukture narodne zaščite Pomurja v procesu osamosvojitve

Politične spremembe v Evropi in tako tudi v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji so privedle do ključnih političnih in družbenih sprememb. V kriznem obdobju se je poleg družbene in politične krize dogajalo tudi gospodarsko izkoriščanje s strani federalnih struktur, kar je postavilo pod vprašaj nadalnje bivanje v skupni državi. V procesu demokratizacije smo v Socialistični republiki Sloveniji najprej dosegli prve svobodne demokratične volitve, na katerih je prednjačila demokratična opozicija Slovenije. Ta nova politična oblast si je, nezadovoljna z razmerami v skupni državi, zadala osamosvojitve Slovenije. Vendar je tem procesom pretila velika grožnja, ki jo je predstavljala Jugoslovanska ljudska armada. Razglašala se je za zaščitnico sistema in grozila, da bo vsakršne težnje proti njim zatrla s silo. Ključni povod se je zgodil z razorožitvijo Teritorialne obrambe v Sloveniji, ki je kot prvi agresivni korak Jugoslovanske ljudske armade proti Sloveniji sprožil organiziranje tajne organizacije Manevske strukture narodne zaščite. Ta je bila ustanovljena z enim ciljem, ki je bil zavarovanje osamosvojitvenega procesa.

KLJUČNE BESEDE: Manevska struktura narodne zaščite (MSNZ), Jugoslovanska ljudska armada (JLA), Teritorialna obramba (TO).

The role of Manoeuvre Structure of National Defence of Pomurje region in the process of gaining independence

Political changes in Europe and therefore in the Socialist Federal Republic of Yugoslavia led to crucial political and social changes. In the critical period there was not only social and political crisis, but also economic exploitation coming from the federal structures which made further coexistence in a joint country fall into question. In the process of democratization of the Socialist Republic of Slovenia we initially attained the first independent elections where the Democratic Opposition of Slovenia was in the forefront. Being unsatisfied with the conditions inside the joint state the new political authorities set themselves a task of emancipating Slovenia. However, these processes were immensely threatened by the Yugoslav People's Army. They were proclaiming themselves as the protector of the system and threatened to suppress all actions against them with force. The key event happened with the disarmament of the Slovenian Territorial Defence which was the first aggressive act from the Yugoslavian People's Army against Slovenia; this initiated the organisation of the secret Manoeuvre Structure of National Defence. It was founded with one goal – protection of the independence process.

KEY WORDS: Manoeuvre Structure of National Defence (MSNZ), Yugoslav People's Army (JLA), Territorial Defence (TO).

KAZALO

1 UVOD	8
2 METODOLOŠKI OKVIR	9
2.1 Opredelitev predmeta in cilja preučevanja	9
2.2 Hipoteza in raziskovalno vprašanje	9
2.2.1 Hipoteza	9
2.2.2 Raziskovalno vprašanje	9
2.3 Uporabljena metodologija	9
3 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV	10
3.1 Splošna ljudska obramba	10
3.2 Narodna zaščita	10
3.3 Jugoslovanska ljudska armada	11
4 ZGODOVINSKO-POLITIČNI OKVIR	11
4.1 Dogajanje v Evropi konec osemdesetih	11
4.2 Jugoslovanske notranjepolitične razmere	12
4.2.1 Vloga Jugoslovanske ljudske armade	14
4.2.2 Dogajanje v SR Sloveniji konec osemdesetih in v začetku devetdesetih	15
5 RAZOROŽITEV IN NASTANEK MANEVRSKE STRUKTURE NARODNE ZAŠČITE	18
6 MSNZ POMURJE	22
6.1 Teritorialna obramba	22
6.1.1 TO Pomurja	22
6.2 Razorožitev	24
6.3 Ustanovitev MSNZ Pomurje	26
7 ZAKLJUČEK	36
8 LITERATURA	38
PRILOGE	41

Priloga A: Vprašalnik o postopkih v zvezi z orožjem teritorialne obrambe in drugih aktivnosti v TO/MSNZ Pomurja od maja do oktobra 1990.....	41
Priloga B: Ukaz št. SZ 625/1-90 z dne 15. maj 1990.....	45
Priloga C: Podatki o predaji orožja OŠTO Lendava.....	46
Priloga Č: Odločba o imenovanju občinskega načelnika Narodne zaščite za občino Ljutomer	47

Kazalo slik

Slika 6.1: Organizacijska struktura MSNZ Pomurja.....	29
Slika 6.2: Skladišče TO v vojašnici Murska Sobota	30

SEZNAM KRATIC

CZ	Civilna zaščita
DEMOS	Demokratska opozicija Slovenije
GŠ	Generalštab
JBTZ	Janša, Borštner, Tasič, Zavrl
JLA	Jugoslovanska ljudska armada
MES	Minsko-eksplozivna sredstva
MSNZ	Manevrska struktura narodne zaščite
NDR	Nemška demokratična republika
NZ	Narodna zaščita
OŠ	Občinski štab
OŠTO	Občinski štab za Teritorialno obrambo
PEM	Posebna enota milice
PŠTO	Pokrajinski štab za Teritorialno obrambo
RŠTO	Republiški štab za Teritorialno obrambo
SFRJ	Socialistična federativna republika Jugoslavija
SHS	Kraljevina Srbov, Hrvatov in Slovencev
SLO in DS	Splošna ljudska obramba in družbena samozaščita
SLS	Slovenska ljudska stranka
SR	Socialistična republika
TO	Teritorialna obramba
VEM	Vojne enote milice

1 UVOD

Čas velikih sprememb širom po Evropi je tudi za naš narod prinesel nove priložnosti. Slovenija je, ob vedno večjih nacionalističnih težnjah Srbije, doživljala pomembne politične in družbene spremembe. To je čas osemdesetih let, ko smo uvideli, da razvoja, dejanske enakopravnosti in svetle prihodnosti v skupni državi, Socialistični federativni republiki Jugoslaviji, ne bomo dosegli. Teoretska podlaga novim težnjam je tako prišla v letu 1987, v 57. številki Nove revije, s podnaslovom Prispevki za slovenski nacionalni program.

S tem so prišle na dan zahteve po suverenosti, ki naj pripada vsakemu narodu in ne federaciji kot državni tvorbi. Ob suverenosti pa se pojavijo še težnje po demokratizaciji in vse, kar temu pripada. Torej govorimo o pluralizaciji političnega sistema, o svobodi govora, pisanja, zborovanja. S tem ni bil cilj napisati le še enega izmed programov, ki so se za Slovence začeli pisati od programa Zedinjene Slovenije, od leta 1848 naprej. Rezultat je bil zastavljen širše, ne le kot stvarna oblika, ampak širša, to je pojmovna oblika, kot novo razumevanje in dojemanje položaja, kot novo razumevanje naroda. Tako so bile na vidiku politične in družbene spremembe.

Prve svobodne volitve, 8. aprila 1990, so prinesle zmago Demokratične opozicije Slovenije, ki je bila prva koalicija demokratično izvoljenih strank. Tako idejno različne stranke, ki so takrat sestavljale DEMOS, so imele glavni skupni interes, ki je bil sprememba političnega sistema. Zmaga DEMOS-a pa je prinesla vprašanje odziva federalnih oblasti in predvsem takrat zelo močne Jugoslovanske ljudske armade, ki se je tudi proglašala za glavnega zaščitnika enotnosti ter glavnega branitelja federalnih političnih struktur.

Prvi nasilni ukrepi so se kazali v tajni razoroživi Teritorialne obrambe Socialistične republike Slovenije. Teritorialna obramba je skozi razvoj med prebivalstvom vedno bolj postajala slovenska vojska kot del oboroženih sil Jugoslavije. Že v tej prvi fazi agresije pa so se pojavili uporniki, ki niso hoteli izročiti orožja. Potrebno se je bilo zoperstaviti očitni agresiji proti Sloveniji, nakar se je skozi različne faze oblikovala Manevrska struktura narodne zaščite, ki je imela odločilno vlogo pri obrambi osamosvojitvenega procesa.

Svoj del so v ta projekt prispevali po celotni Sloveniji, od Ljubljane, Štajerske, Gorenjske, Dolenjske in tako naprej, ob vseh pa so svojo vlogo odigrali tudi pripadniki MSNZ Pomurja.

2 METODOLOŠKI OKVIR

V metodološkem okvirju bom navedel glavne usmeritve glede obdelave virov, s pomočjo katerih bom poizkušal priti do zelenih raziskovalnih spoznanj. V tem delu bom predstavil predmet preučevanja in cilje, ki jih želim doseči. Nadalje bom razvil hipotezo in raziskovalno vprašanje (navezovalo se bo na hipotezo), ki bosta rdeča nit mojega preučevanja, na koncu metodološkega okvirja pa bom navedel uporabljeno metodologijo.

2.1 Opredelitev predmeta in cilja preučevanja

Predmet in cilj diplomske naloge je predstaviti vlogo Manevrske strukture narodne zaščite v procesu osamosvojitve, s poudarkom na MSNZ Pomurje; z zgodovinsko-političnim pristopom postaviti dogodek v zgodovino ter natančno preučiti organizacijo in naloge MSNZ Pomurja. Podrobno me zanima, kateri bistveni dogodki so vodili do nastanka te organizacije kot celote in potem tudi Pomurja, kako oziroma iz česa je nastala, njeno delovanje in pa kateri so bili glavni dosežki ter kako je prenehala z delovanjem.

2.2 Hipoteza in raziskovalno vprašanje

2.2.1 Hipoteza

Manevrska struktura narodne zaščite je leta 1990 sodila med ključne oblike vojaške zagotovitve priprav na slovensko osamosvojitve leta 1991.

2.2.2 Raziskovalno vprašanje

Kakšno vlogo je pri tem imela Manevrska struktura narodne zaščite Pomurja?

2.3 Uporabljena metodologija

V diplomskem delu bom uporabil različne metode družboslovnega raziskovanja, in sicer metodo zbiranja virov, analizo primarnih in sekundarnih virov, pridobivanje podatkov v

obliki vprašalnika ter deskriptivno in zgodovinsko metodo. Z metodo zgodovinske analize in interpretacije pridobljenih virov bom prikazal nekatere bistvene podatke in ugotovitve, ki so del naše vojaške zgodovine.

3 OPREDELITEV TEMELJNIH POJMOV

3.1 Splošna ljudska obramba

Splošna ljudska obramba je sistem obrambne organizacije družbe, ki temelji na splošni oboroženosti in aktivnem udejstvovanju ljudstva ter angažiranosti vseh materialnih potencialov države v obrambnih pripravah in izvajanju obrambe. Kot specifičen model družbe za obrambne priprave vključuje politične, ekonomske, vojaške in ostale funkcije, na katerih se vsi subjekti družbeno-ekonomskega in političnega sistema organizirajo zaradi odvratanja agresije, v kolikor do nje pride (Vojna enciklopedija 6, 1973, 422–425).

Nova doktrina splošne ljudske obrambe v SFRJ je bila sprejeta po posredovanju Varšavskega pakta proti Češkoslovaški v letu 1968. Sprejet je bil povsem nov koncept oboroženih sil, ki je vključeval komponento operativne armade (JLA) in Teritorialne obrambe. S tem je Zvezna skupščina del pristojnosti s področja obrambe prenesla na republike, in sicer organiziranje teritorialne obrambe in civilne zaščite na svojem ozemlju (Bolfek 2010, 16–18).

3.2 Narodna zaščita

Narodna zaščita je v zamisli splošne ljudske obrambe in družbene samozaščite slovenska specifičnost in kot taka pomeni samozaščitno in oboroženo obliko organiziranja slovenskega naroda. Z organizacijo narodne zaščite v zamisli SLO in DS se je prispevalo k uspešnejši, množičnejši in učinkovitejši družbeni samozaščiti ter k splošni ljudski obrambi. V SR Sloveniji sta nastopali dve obliki množične udeležbe prebivalstva v pripravah na obrambo in oboroženi boj, in sicer teritorialna obramba in narodna zaščita, pri čemer pa je bila narodna zaščita tista, ki je bila resnično množična. Temeljna funkcija narodne zaščite je bila najširše organizirana družbena preventiva na področju varnosti in obrambe. Tako je bilo treba omogočiti delovnim ljudem in občanom, da uresničujejo svojo pravico in dolžnost, da

organizirajo narodno zaščito, jo usposablajo ter v njej sodelujejo. »Narodna zaščita se javlja kot najširša oblika sodelovanja prebivalstva v oboroženem boju zoper morebitnega agresorja« (Svet za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito 1983, 6 in 24).

3.3 Jugoslovanska ljudska armada

22. decembra 1951 se je z ukazom vrhovnega poveljnika oboroženih sil maršala Tita Jugoslovanska armada preimenovala v JLA (Marković 2007, 30).

Po ustavi in zakonih SFRJ je bila JLA skupna oborožena sila vseh narodov, narodnosti, delovnih ljudi in državljanov SFRJ. Temeljna naloga JLA je bila, da ob napadu na Jugoslavijo skupaj s silami TO v najkrajšem času ustavi napad. Bila je opremljena s takrat najsodobnejšo oborožitvijo in opremo. Po Titovi smrti je JLA močno utrdila svojo oblast in se razglasila za tako imenovano hrbtenico političnega sistema (Mikulič 2005, 27).

4 ZGODOVINSKO-POLITIČNI OKVIR

Zgodovinsko-politični okvir je ključnega pomena za razumevanje moje teme kot celote. Kajti dogodki, ki so se dogajali po svetu in predvsem dogodki iz naše bivše skupne države, so glavni vzrok, da se je konec osemdesetih sprožil val sprememb, ki je odločilno vplival na nadaljnje dogajanje. Tako bo potrebno slediti že dogodkom med obema svetovnima vojnama, pa vse do leta 1990, v katerem so se zgodili odločilni procesi za moje preučevanje.

4.1 Dogajanje v Evropi konec osemdesetih

Kot sem že v uvodu poglavja navedel, so se leta 1989 zgodile spremembe, ki so imele daljnosežne posledice. Dogajanje je zamajalo steber Vzhodne Evrope, za kar je vsekakor veljal Varšavski pakt. Vlade držav Varšavskega pakta, to so Poljska, Madžarska, Češkoslovaška, Bolgarija in Nemška demokratična republika, so bile razpuščene, obenem pa je padel tudi največji simbol nasprotja med Vzhodom in Zahodom, in sicer berlinski zid (Mikulič 2005, 6).

Na Madžarskem so po 32 letih vodenja odstavili šefa komunistične partije in države Jánosa Kádárja ter z ustavnimi spremembami 23. oktobra oklicali Madžarsko republiko. Na Poljskem so se o spremembah dogovorili za okroglo mizo, kar velja za prvo okroglo mizo med partijo in opozicijo v kaki socialistični državi. V Romuniji je bil stari režim odpravljen z obračunom med Securitate, ljudstvom in vojsko, v katerem je bilo ubitih 60 tisoč ljudi. Armada je porazila Securitate, ob tem pa še usmrtila voditelja oblasti Ceaușescuja ter njegovo ženo. Na Češkoslovaškem se je opozicija povezala v Državlanski forum, ki je privedel do odstopa celotnega partijskega vodstva, češkoslovaška revolucija pa je dobila naziv »žametna revolucija«, saj ni bilo nobenih žrtev. Spremembe v NDR so se začele s sprostitvijo meje z Avstrijo, kjer so prebivalci NDR videli svoj izhod na Zahod. Množične demonstracije so privedle do sklepa, da se meja med NDR in Zvezno republiko Nemčijo odpre. Tako je po 28 letih padel tudi berlinski zid, z ulic pa se je slišalo: »Mi smo en narod!« (Pesek 2007, 15–18).

4.2 Jugoslovanske notranjepolitične razmere

Slovenska narodnopolitična samostojnost, ki je obstajala novembra 1918, v obliki Države Slovencev, Hrvatov in Srbov, je bila na hitro odpravljena ob združitvi s Kraljevino Srbijo. Vsakršne pobude za avtonomijo so bile zavrnjene. V Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev oziroma kasneje (1929) v Kraljevini Jugoslaviji sta bila uzakonjena narodni unitarizem in državni centralizem, vendar je bil kljub temu položaj Slovencev v kulturnem, političnem in gospodarskem pogledu boljši kot prej v Avsto-Ogrski. Vsi narodni programi pa so temeljili na položaju Slovencev znotraj obstoječe države (Cvirn 2001, 14–15).

V slovenski politiki sta se tako oblikovali nasprotujoči si stališči: na eni strani zagovorniki unitarno-centralistične ter na drugi avtonomistično-federalistične politike. Za prve je bil glavni temelj enotna centralistična jugoslovanska država, katere glavni zagovornik je bila slovenska liberalna politika. Nasprotniki pa so zagovarjali načelo slovenske individualnosti in narodne avtonomije, s tem so bili dostikrat obtoženi, da so avtrijakanti in separatisti, njen največji zagovornik pa je bila, še ob drugih strankah, katoliška SLS (Cvirn 2001, 15–16).

Že med drugo svetovno vojno, v času jugoslovanske okupacije, so se pojavila različna preračunavanja glede tega, katero pot naj bi šel slovenski narod. Kazali sta se dve možni rešitvi, eni so se nagibali k Srednji Evropi, drugi k Balkanu. Oktobra leta 1941 je prišlo do

sklepa, ki je predvideval zedinjeno Slovenijo v federativni Jugoslaviji. Med vojno sta se izoblikovala dva tabora, eden je bil Osvobodilna fronta, ki je deloval revolucionarno, nasprotni tabor pa se je zavzemal za ohranitev monarhije. Leta 1944 pa je prišlo do sporazuma Tito - Šubašić in s tem je bila priznana enotna jugoslovanska vlada (Cvirn 2001, 17–18).

Vzrok za to, da je slovensko vodstvo po drugi svetovni vojni ponovno pristalo na centralizacijo, je v tem, da je bilo to nujno zaradi načrtovanja družbenih sprememb. Prepričani so bili, da bo »revolucionarni centralizem« kratkotrajen in prehodni ter bo omogočil enakopravnost narodov (Repe 2003, 13).

Komunisti so tako po vojni Jugoslavijo organizirali po sovjetskem zgledu, na eni strani kot federacijo in na drugi strani kot enopartijsko državo, v kateri je imela vso politično moč komunistična partija. Sistem pa je bil izrazito centralistično usmerjen in vsakršna avtonomnost je bila le navidezna (Cvirn 2001, 18–19). »Vse do Titove smrti (1980) je Jugoslavija delovala kot neke vrste polfederacija, potem pa so se – po začetnem lovljenju ravnotežja – od srede osemdesetih let znova začeli močni centralistični pritiski ter mednacionalna trenja, ki so končno pripeljala do vojne in razpada Jugoslavije« (Cvirn 2001, 20).

Leta 1844 je v programu Načertanije nastala ideja o Veliki Srbiji. Slovenci smo se soočali z njo vse od priključitve v skupno državo Kraljevino SHS, drugi narodi že prej. Ideja je bila spet močno v ospredju med drugo svetovno vojno, ko je vsebovala tudi zamisel o etničnem čiščenju: »Zato je danes pred Srbi prva in glavna dolžnost: da osnujejo in organizirajo homogeno Srbijo, ki bo obsegala celotno etnično območje, na katerem živijo Srbi ...« (Nanut 2002, 12). Ponovno je ideja prišla v ospredje leta 1986, zapisana v Memurandumu Srbske akademije znanosti in umetnosti, kjer je pisalo o skrajno nezavidljivem položaju srbskega naroda v Jugoslaviji. Tu so bili zapisani razlogi za vojno, ki je najprej zajela Slovenijo, opravičevali pa so jo z ohranitvijo Jugoslavije (Nanut 2002, 9–12).

Do začetka osemdesetih so se tako zgodili trije veliki politično-gospodarski prelomi med Slovenijo in federacijo. Leta 1945 je Slovenija zahtevala, da se v ustavo vnese pravica do samoodločbe vključno s pravico do odcepitve. Sredi šestdesetih so se zaradi gospodarskega izkoriščanja pojavile zahteve po odpravi centraliziranega gospodarstva. Konec šestdesetih in v

začetku sedemdesetih pa se je zgodil spor zaradi cestnih kreditov in liberalističnih usmeritev takratnega predsednika slovenske vlade Staneta Kavčiča (Repe 2003, 13).

4.2.1 Vloga Jugoslovanske ljudske armade

Vojska in milica sta zagotavljali zaščito za državo in državljane ter sta predstavljali nadzorstveni in represivni aparat. Zagotavljali sta ozemeljsko nedotakljivost in celovitost države, red in mir ter varovali politični sistem. Predvsem JLA se je štela za enega temeljnih kamnov jugoslovanske države in za njenega varuha (Čepič 2010, 44–76).

Ko so države varšavskega pakta leta 1968 zavzele Češkoslovaško, je to dejanje za Jugoslavijo pomenilo veliko opozorilo. Ugotovili so, da so nepripravljeni na udar z vzhoda, prav tako se je pokazala slaba organizacija oziroma razporeditev sil JLA. S tem je prišlo do ustanovitve TO, vendar se je ves čas, vse do leta 1991, porajal občutek večvrednosti JLA napram TO. Vodilni vojaški krogi niso nikoli razumeli pomena TO, medtem pa so ji očitali, da tvori podlago za nastanek republiških armad (Nanut 2002, 12–13).

Po Titovi smrti se je zvezna vojska utrdila na oblasti in se razglasila za hrbtenico političnega sistema oziroma za zaščitnico režima. Oficirji JLA pa so se lotevali vseh bistvenih vprašanj, ki se jih je reševalo v jugoslovanski družbi. O JLA je Franci Vreg (v Nanut 2002, 14) zapisal: »Indoktrinirani s sintagmo o oboroženem ljudstvu so obrambno doktrino razlagali /.../ pod vrhovnim poveljstvom vojaške elite večinskega naroda, medtem ko so drugi narodi nekdanje Jugoslavije ob tej doktrini imeli obrobno vlogo teritorialne obrambe.« (Nanut 13–14).

Zaradi načel organiziranosti Zveze komunistov Jugoslavije je imela partijska organizacija v JLA enak položaj kot republiške organizacije. To je omogočilo vojaškemu vrhu, da se legalno in legitimno vključuje v celotno politiko. Pri vsem tem je bil zlasti dejaven takratni zvezni sekretar za ljudsko obrambo Branko Mamula. Vojski je postavil nalogo, da za vsako ceno brani Jugoslavijo. S prevzemanjem politične vloge JLA pa je ta sama postala stranka v konfliktu. Tako se je tudi konec osemdesetih, ko je Jugoslavija zašla v krizo na vseh področjih življenja, odnos med slovenskim političnim vodstvom in JLA politično zaostril (Čepič 2010, 44–76).

Leta 1987 je bila sprejeta nova Strategija SLO in DS SFRJ, kar se je v celoti upoštevalo leto kasneje pri reorganizaciji oboroženih sil. Ukinile so se armade, divizije in polki, oblikovala pa so se vojaška območja. Ves državni prostor je postal enotno vojskovališče in bojevališča enotna vojaška območja. Ozemlje SR Slovenije je spadalo pod 5. vojaško območje, s sedežem v Zagrebu, kot »strateška grupacija oboroženih sil SFRJ na Severozahodnem bojišču«. Vojaška območja naj bi delovala v sklopu velikosrbskih interesov, kajti z njimi so se izbrisale administrativne meje republik in pokrajin. Za primer naj navedem, da je 5. vojaško območje obsegalo celotno ozemlje Slovenije, Hrvaško brez vzhodne Slavonije in Primorja ter Bihaški bazen. V dokumentu je bilo zapisano tudi, kako naj oborožene sile odpravljajo izredne razmere, kako je treba vse bolj izbrisati ločnico med JLA in TO ter kako izvajati skupno vodenje in poveljevanje. Torej je JLA bila namenjena tudi odpravljanju izrednih razmer, nastalih zaradi težav v družbenem in političnem sistemu. Reševati jih je bilo treba z neposrednim angažiranjem in demonstracijo sile. Medtem se je Generalštab JLA preimenoval v Generalštab oboroženih sil, s tem pa je TO bila neposredno pod poveljstvom JLA (Nanut 2002, 14–18).

Leta 1990 je v GŠ JLA nastal tudi operativni načrt s ciljem, obraniti socializem in Jugoslavijo. Sama JLA pa je bila že močno vezana na Miloševića, s trdno podporo v Srbiji. S tem načrtom naj bi se oblikovale nove zahodne meje Srbije in s tem bi se ustvarila podlaga za neko novo Jugoslavijo, kjer bi vsi Srbi živeli v skupni državi. Medtem se je GŠ oboroženih sil sestal s predsedstvom SFRJ, kjer so predlagali uvedbo izrednih razmer, povečanje bojne pripravljenosti JLA in sprejetje nadaljnjih ukrepov za ureditev razmer v Jugoslaviji. Ker pa predsedstvo ni sprejelo predloga, se je JLA sama postavila v funkcijo Srbije in njene vojne politike ter se razglasila za zaščitnico Srbov zunaj Srbije (Marković 2007, 36–37).

4.2.2 Dogajanje v SR Sloveniji konec osemdesetih in v začetku devetdesetih

Osemdeseta v Jugoslaviji veljajo za krizno obdobje, predvsem v slovensko-srbskih ter hrvaško-srbskih odnosih. Ta kriza se je v drugi polovici osemdesetih let le še stopnjevala in dosegla vrhunec v začetku devetdesetih. Pri tem pa je potrebno vedeti, da so do tedaj slovenske politične elite v vseh pogledih videle razvoj SR Slovenije znotraj Jugoslavije. Vendar so se začela pojavljati mnenja, da je Slovenija, ki je bila usmerjena na zahod, k

modernizaciji ter potrošništvu in ki naj bi čimprej prešla v postindustrijsko družbo, začela zaostajati v krizi, ki je takrat zajela Jugoslavijo (Repe 2001, 23–25).

Začela so se postavljati podrobna vprašanja, kot so vprašanja glede jugoslovanske družbene krize z vidika nacionalnih vprašanj, vprašanja glede odnosa med družbo in posameznikom ter gospodarska vprašanja. Pučnik navede kot temeljni izvor jugoslovanske krize monopol zveze komunistov (2001, 77–78).

V Jugoslaviji je sredi osemdesetih začel naraščati nacionalizem, oblast v Srbiji pa je prevzel Slobodan Milošević, ki si je priljubljenost gradil na prikazovanju ogroženosti Srbov. Uresničitev načrtov o Veliki Srbiji pa se je začela z izvajanjem mitingov in eden takšnih je bil načrtovan tudi za Slovenijo. Protestni miting so poskusili izpeljati 1. decembra 1989, načrtovan je bil že leto poprej, vendar so se slovenska oblast, Služba državne varnosti in slovenska milica, z akcijo imenovano Sever, uprle temu tudi z morebitnim spopadom. S tem so preprečili, da bi nahujskane množice pripeljale na rob izrednih razmer in dokazali, da v Sloveniji veljata red in zakon (Repe 2010, 28–41).

Prva razločno opredeljena zahteva po samostojni državi je bila predstavljena slovenski javnosti v znameniti 57. številki Nove revije, februarja 1987. Zatem je prišlo do mnenja, da je treba avtorje člankov obtožiti, ker delujejo protiustavno ter škodujejo duhu bratstva in enotnosti. Vse te polemike pa so dale en rezultat, in sicer ugotovitev, da Slovenci v Jugoslaviji nimamo prihodnosti in da je treba čimprej odpraviti komunistični enopartijski sistem ter se odpraviti po poti samostojnosti (Pučnik 2001, 77–79).

Spomladi leta 1988 je sledil proces proti četverici oziroma afera JBTZ. Najprej so aretirali Janeza Janšo, zaradi kritičnega pisanja proti JLA v Mladininem članku »Noč dolgih nožev«. Takoj po njegovi aretaciji je bil ustanovljen Odbor za varstvo pravic Janeza Janše, ki je bil kasneje preimenovan v Odbor za varstvo človekovih pravic. S tem pa so uspeli organizirati civilno družbo, ki je delovala enotno za skupen cilj. »Ustanovitev Odbora, množično članstvo, neformalnost v delovanju, zborovanje na Kongresnem trgu in pridobitev statusa sogovornika pri takratnih slovenskih oblasteh so v temeljih spremenili politični prostor v Sloveniji« (Janša 1992, 26–27).

Še istega dne kot Janšo so aretirali zastavnika JLA Ivana Borštnerja, ki naj bi Janši predal zaupen dokument. Naslednja sta bila aretirana še Mladinin novinar in urednik David Tasič in odgovorni urednik Mladine Franci Zavrl. V prvem sporočilu odbora za javnost, katerega je vodil Igor Bavčar, je bilo zapisano »da se je z Janševo aretacijo začel proces, ki ima lahko katastrofalne politične posledice. Te ne zadevajo le zaupanja ljudi v oblast, ampak zadevajo prihodnost Slovenije in Jugoslavije« (Pesek 2007, 64).

Ko bi dvakrat morala četverica v zapor, sta bili organizirani dve veliki zborovanji. 21. novembra 1988 je na Trgu revolucije (kasneje preimenovan v Trg republike) potekalo zborovanje za človekove pravice, suverenost slovenskega naroda in ustavni referendum. Kasneje, 8. maja 1989, pa je Tone Pavček pred 10.000 ljudmi na Trgu osvoboditve prebral Majniško deklaracijo 1989 (Pesek 2007, 69–73). V njej so podpisniki izjavili:

- *da hočemo živeti v suvereni državi slovenskega naroda;*
- *kot suverena država bomo samostojno odločali o povezavah z južnoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope;*
- *glede na zgodovinsko prizadevanje slovenskega naroda za politično samostojnost je slovenska država lahko utemeljena le na:*
 - *spoštovanju človekovih pravic in svoboščin,*
 - *demokraciji, ki vključuje politični pluralizem,*
 - *družbeni ureditvi, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo v skladu z naravnimi danostmi in v skladu s človeškimi zmožnostmi državljanov Slovenije ...* (Pesek 2007, 73).

Proces se je odvijal naprej v obliki nastajanja strank in v smeri politične pluralizacije. Sledila so dolgotrajna in naporna pogajanja o skupni povezavi zvez in o skupnem programu. Po petih tednih pogajanj so 27. novembra 1989 slovesno podpisali sporazum o ustanovitvi Demosa. Sestavljali so ga socialdemokrati, demokrati in krščanski demokrati, ki so se zavezali za skupni nastop na volitvah, kmečka zveza pa je na začetku pristala na skupni program, ne pa tudi na skupni nastop. Kasneje, že v letu 1990, so se odločili za polno priključitev Demosu, medtem so se priključili tudi Zeleni Slovenije. V naslednjih mesecih sta se priključili še dve stranki, Samostojna obrtniška stranka (kasneje Liberalna stranka) in Sivi panterji (stranka

upokojencev). S tem je bil zaključen proces združevanja demokratičnih političnih sil v združeno opozicijo Demos (Pučnik 2001, 87–94).

Po zmagi Demosa na aprilskih volitvah je bilo jasno, da bo Slovenija šla po poti samoodločbe slovenskega naroda, parlamentarne demokracije, nove ustave, neodvisnega sodstva, varovanja temeljnih človekovih pravic in svoboščin in tako naprej. Zavedali pa so se, da bodo morali to samostojnost morebiti tudi obraniti.

Glede vojaškega vprašanja so zahtevali izključno pristojnost Slovenije pri obrambi slovenskega ozemlja. Zahtevali so še, da slovenski naborniki služijo vojaški rok v Sloveniji. To pa je tudi pomenilo, »da zahteve po služenju vojaškega roka slovenskih nabornikov v Sloveniji pomenijo zahtevo po oblikovanju slovenske vojske« (Janša 1992, 35).

5 RAZOROŽITEV IN NASTANEK MANEVRSKE STRUKTURE NARODNE ZAŠČITE

Za izvajanje suverenosti nad ozemljem je treba zagotoviti nacionalno varnost, katere sistem sestavljajo notranja varnost, obrambna struktura, obveščevalne, protiobveščevalne in varnostne službe. Poleg tega pa so potrebni tudi zavest, motivacija in znanje, ki tvorijo obrambno kulturo (Svete 2010, 112). To so pogoji, ki jih je potrebno zagotoviti za nastanek in obstoj samostojne države. Moj pogled v tej nalogi je usmerjen na formiranje oborožene organizacije, katere imenovanje je potekalo od »jedra odpora« preko »Vojske Republike Slovenije« do končnega naziva »Manevrska struktura narodne zaščite«.

Vse se je začelo s sprožitvenim dogodkom, ki se je zgodil pred organiziranjem MSNZ. Govorim seveda o razorožitvi oziroma odvzemu orožja, ko je Republiški štab za TO Slovenije januarja 1990 izdal ukaz o pregledu orožja, streliva in minskoeksplozivnih sredstev, ki jih je TO hranila zunaj skladišč JLA (Mikulič 2005, 15). Ukaz o predaji orožja TO v skladišča JLA (Ukaz št. SZ 625/1-90, z dne 15. maja 1990, v Mikulič 2005, 19–20) je izdal poveljnik TO SR Slovenije, generalpodpolkovnik Ivan Hočevar, podpisal pa ga je načelnik štaba, generalmajor Drago Ožbolt. V prvi točki ukaza je bilo navedeno, da je treba »ugotoviti točno število, vrsto in količino orožja, streliva in MES, ki se morajo dati na čuvanje v objekte JLA in skladišča

TO, ki so v objektih JLA.« Datum o izdaji ukaza o predaji orožja ni bil naključno izbran. To je bil dan, ko se je vršila primopredaja dolžnosti med staro in novo slovensko oblastjo.

JLA na dan konstituiranja nove vlade ni pričakovala resnega odpora proti akciji. Še več, ta termin je bil izbran zato, da odgovornost za razorožitev ne bi padla na staro komunistično oblast, čeprav je dejansko ta imela še vse službe, ki bi akcijo lahko preprečile, v svojih rokah (Janša 2011, 9). Kljub medvladju pa je predsedstvo Slovenije tisto, ki je imelo edino formalne pristojnosti nad TO Slovenije. TO je bila tako podrejena predsedstvu in generalštabu JLA. Ker je bil Hočevarjev ukaz o razorožitvi napisan brez soglasja predsedstva, je bil nezakonit (Krkovič 2011, 20).

Svete (2010, 112–113) opozori na učinke tega dejanja, ko navede, da nobena vojaška organizacija, tako tudi TO Slovenije, ne more delovati brez materialno-tehničnih sredstev. Drugi pomen pa je ta, da je s to predajo vodstvo TO pokazalo naklonjenost enotnim jugoslovanskim oboroženim silam ter s tem novonastali oblasti pokazalo, naj ne računa na TO pri uresničevanju slovenske samostojnosti.

Tudi slovenska javnost, tako politična kot civilna, je te dogodke sprejela z ogorčenjem. Velika večina jih je obsojala, nekateri so celo pošiljali proteste republiškim organom (Mikulič 2005, 21). Takratni poveljnik Hočevar, ki je bil tudi po zvezni zakonodaji glede vodenja TO podrejen predsedstvu republike, predsednika predsedstva, torej Milana Kučana, o tem ni obvestil. To je vzpodbudilo organe k hitremu ukrepanju. Še isti večer je Janez Janša prevzel Sekretariat za ljudsko obrambo in drugega dne, ko je izvedel še o odvezu orožja upravnim organom za ljudsko obrambo, občinskim štabom izdal brzojavko o prepovedi oddajanja orožja. Občinski štabi so potrebovali nadaljnja jasna navodila, kako naj ravnajo. Kajti »po eni strani so imeli ukaz višjega poveljstva, tj. Hočevarjevega štaba, naj nemudoma oddajo orožje, po drugi strani pa so vedeli, da je takšno ravnanje v nasprotju z interesi Slovenije, ki bi jih morali oni najbolj braniti« (Janša 1992, 47–48).

Predsednik Kučan je od Hočevarja zahteval uradno pojasnilo o odvzemu orožja. Ta je za dogodek neprepričljivo pojasnil, da je šlo le za varnostni ukrep, ker naj bi vojaki JLA orožje stražili pred tatvinami, ki bi jih naj bilo čedalje več (Mikulič 2005, 21).

Takoj po prisegi nove vlade, 16. maja, je predsednik skupščine France Bučar sklical krizni sestanek, na katerem pa je Kučan dejal, da o razorožitvi nima nobenih informacij. Zaradi prikrivanja dejstev in namernih prepoznih reakcij nekaterih funkcionarjev, zaradi katerih je bilo predsedstvo o razorožitvi v celoti obveščeno šele 17. maja, je bila TO Slovenije splomladi leta 1990 skoraj v celoti razorožena (Združenje za vrednote slovenske osamosvojitve 2011, 5).

Tako se je 17. maja po Sloveniji začelo razoroževanje TO, že 18. maja pa se je Tone Krkovič sestal z načelnikom PŠTO Dolenjske, Radom Klisaričem. Krkovič pa je tedaj opravljal delo načelnika za ljudsko obrambo občine Kočevje. Sklenila sta, da je potrebno nemudoma ukrepati, Krkovič je še isti dan položaj predstavil Vinku Bezniku, ki je bil takrat načelnik Trenažnega centra milice na Jasnici. S tem so bili vključeni določeni deli milice. Naslednji dan se je Krkovič sestal z Janšo, kjer sta se oba zavedala pomena odvzema orožja in sklenila, da JLA ne sme dobiti v roke orožja Zaščitne brigade v Gotenici. Nekaj dni kasneje je bil vključen še republiški sekretar za notranje zadeve, Igor Bavčar. Izdelan je bil načrt za izvzem orožja iz Gotenice, katerega je izvedla posebna enota milice. V poletnih mesecih je intenzivno potekalo zbiranje informacij o JLA, iskanje primernih ljudi ter navezovanje stikov za novo formacijo. Določene so bile ocene o ogroženosti, ustanovili pa so tajno organizacijo Manevrske strukture narodne zaščite, ki je nosila ime v skladu z zakonom o Narodni zaščiti. Načrt o organizaciji je bil predstavljen Janši in Bavčarju 23. avgusta 1990, v Kočevski reki (Švanjcer 1993, 11–13).

»Znotraj legalnega sistema smo poskušali najti možnost, kako organizirati strukturo, ki bi nam je ne mogli očitati, in se tako zavarovati pred morebitno intervencijo v Sloveniji. To je uspelo Janezu Janši. Neko popoldne je prišel k meni z zakonom in podčrtanim besedilom v njem. Zakon nam je ponujal priložnost, da ustanovimo strukturo, ki ji nihče ne bi pripisoval velikega pomena« (Kučan v Mikulič 2005, 58).

29. avgusta je Bavčar izdal odločbo o imenovanju načelnika narodne zaščite.

»Za načelnika narodne zaščite, ki bo pripravljala organizacijske pogoje za delovanje narodne zaščite v morebitnih izrednih razmerah, imenujem Toneta Krkoviča /.../ Tone Krkovič deluje na podlagi pooblastil, ki jih načelniku narodne zaščite daje Zakon o splošni ljudski obrambi in družbeni samozaščiti ter citirani pravilnik, in sicer na celotnem območju Republike

Slovenije« (Odločba o imenovanju načelnika narodne zaščite, z dne 29. avgusta 1990, v Fekonja 2000, 42).

Na Pristavi nad Stično je bil 7. septembra 1990 sestanek, na katerem so Janez Janša, Igor Bavčar, Tone Krkovič, Vinko Beznik in Jože Kolenc sprejeli dokument za vojaško zavarovanje slovenskega osamosvajanja. Analizirali so takratni trenutni položaj in dotedanje ukrepe ter dokončno oblikovali celoten načrt delovanja. Krkovič je predstavil predlog vojnega načrta in organizacijsko shemo MSNZ. Na tej podlagi so pozneje pripravili nujne delovne dokumente in delovne karte. V teh načrtih pa se je kot morebitni agresor pojavljal JLA (Mikulič 2005, 43).

Tone Krkovič je takoj po sprejetju načrta o delovanju MSNZ začel navezovati stike s sodelavci po celotni Sloveniji: Ljubljana, Ljubljana - okolica, Dolenjska, Severnoprimska, Južnoprimska, Posavje, Zahodnoštajerska, Vzhodnoštajerska, Notranjska, Gorenjska, Koroška, Zasavje in Pomurje. MSNZ Pomurje je prevzel Ivan Smodiš (Švanjcer 1993, 12).

Organizatorji MSNZ so začeli zbirati informacije o JLA. To so uresničevali z obveščevalno službo, s katero so nadzirali vse dejavnosti, ki jih je izvajal RŠTO, opazovali so tudi vse vojašnice ter ustanove vojske in s tem preprečevali delovanje proti Sloveniji. Ožjemu usklajevalnemu odboru (Janša, Bavčar, Krkovič, Beznik) je največ informacij posredoval Rade Klisarič, ki je opravljal naloge kontraobveščevalne službe, za sodelovanje pa se je s Krkovičem dogovoril že maja (Mikulič 2005, 34).

Ključni problem, že pred razorožitvijo, je bila slaba opremljenost TO z oborožitvijo, vojaško in vsako drugo opremo. Tudi z nekaterimi manjšimi nakupi v tujini se to ni bistveno spremenilo. Zato so pripravili tudi nekaj manjših akcij, v katerih so pripadniki posebnih enot, predvsem pa častniki stalne sestave TO, izmaknili del orožja iz vojaških skladišč. Tako so tudi morali prilagoditi formacije enot orožju in opremi, ki je bila na voljo (Janša 1992, 78). Potek in način omenjenih akcij odvzema orožij iz skladišč JLA bom podrobneje opisal na primeru Pomurja, kjer bo vidno, da so pripadniki stalne sestave TO morali »krasti« svoje orožje.

6 MSNZ POMURJE

6.1 Teritorialna obramba

Teritorialna obramba je komponenta nacionalne obrambe, katere osnovna naloga je organiziranje in izvajanje neposredne obrambe teritorija od delovanja nasprotnika; ob tem še varuje vojaške objekte, vzdržuje komunikacije, notranje zveze in ustanove. Z vsem tem mora omogočiti nemoteno delovanje enot operativne armade na frontni črti ter delovanje državne uprave v času vojne. TO tesno sodeluje s civilno zaščito, ponekod pa so povezani tudi s policijskimi silami (Vojna enciklopedija 9, 1975, 762).

TO Socialistične federativne republike Jugoslavije je najširša oblika organiziranega splošnega odpora na teritoriju SFRJ. Sestavljena je iz štabov, enot in ustanov. Njen namen je, da je skupaj z Jugoslovansko narodno armado (kasneje JLA) nosilec oboroženega odpora proti vsakemu agresorju na celotnem teritoriju države in s tem neposredno izpolnjuje eno od osnovnih načel splošne narodne obrambe in vojne doktrine. TO je usposobljena za oboroženo delovanje in kot najštevilčnejša komponenta oboroženih sil namenjena, da na začasno zasedenem teritoriju ves čas vrši oborožen odpor in deluje proti agresorju (Vojna enciklopedija 9, 1975, 763).

Za nastanek TO Socialistične republike Slovenije štejemo uradni dan ustanovitve, to je 20. november 1968, kar je povezano s sovjetskim posredovanjem na Češkoslovaško istega leta (Kladnik 2008, 4).

6.1.1 TO Pomurja

V maju je bila TO Pomurja organizirana v Pokrajinski štab TO Pomurja, s sedežem v Dijaškem domu v Murski Soboti, in štiri Občinske štabe za TO: OŠTO Murska Sobota, s sedežem v Dijaškem domu v M. Soboti, OŠTO Gornja Radgona, s sedežem v prostorih občine v G. Radgoni, OŠTO Lendava, s sedežem v prostorih občine Lendava in OŠTO Ljutomer, s sedežem v lastnih prostorih v zgradbi, ki je bila zgrajena v neposredni bližini

občinske zgradbe v Ljutomeru, za potrebe OŠTO in postaje milice. TO Pomurja je vodil komandant podpolkovnik Vladimir Milošević, načelnik štaba in njegov namestnik pa je bil major Edvard Mihalič. Komandant OŠTO Gornja Radgona je bil poročnik Alan Geder, OŠTO Lendava major Ljubo Dražnik, OŠTO Ljutomer major Alojz Novak in OŠTO Murska Sobota major Janez Bohar. Vsi pripadniki stalne sestave TO Pomurja so bili po narodnosti Slovenci, izhajali so iz domačih občin in nobeden ni bil v TO Pomurja prerazporejen iz vrst JLA. To je pomembno vplivalo na kasnejša dogajanja v letu 1990 (Smodiš 2011).

V TO Republike Slovenije so v tistem času že potekale aktivnosti za načrtovano preoblikovanje TO. Z reorganizacijo TO Slovenije je bilo načrtovano ukinjanje nekaterih štabov TO in njihovo združevanje. Osnovni namen preoblikovanja TO je bil zmanjšanje števila podrejenih štabov in s tem zmanjšanje števila nivojev vodenja in poveljevanja TO. Načrtovana reorganizacija je tako vplivala tudi na prihodnost TO Pomurja. V maju 1990 so že potekale aktivnosti za načrtovano ukinitvev PŠTO Pomurja, ki je bila načrtovana z 31. 12. 1990. V maju 1991 pa sta bili načrtovani ukinitvi območnega štaba Gornja Radgona in območnega štaba Lendava. Načrtovano je bilo, da poveljevanje nad TO Pomurja v začetku leta 1991 prevzame PŠTO Maribor. Enote TO na desnem bregu reke Mure, to je na območju takratnih občin Gornja Radgona, Ljutomer in Ormož, preidejo v pristojnost vodenja in poveljevanja novoustanovljenega štaba TO s sedežem v Ljutomeru, enotam TO iz bivših OŠTO Lendava in M. Sobota pa bo poveljeval na novo preoblikovan štab TO s sedežem v M. Soboti. Načrtovana reorganizacija TO Slovenije in s tem tudi TO Pomurja se je konec leta 1990 in v maju 1991 izvajala po načrtu, ne glede na kasnejša dogajanja po maju 1990. Aktivnosti, povezane z načrtovano reorganizacijo, so imele svoj vpliv tudi na dogajanja v času izvajanja projekta MSNZ. Preoblikovanje štabov TO je posledično pomenilo tudi zmanjševanje števila pripadnikov stalne sestave in s tem posledično negotovost glede bodoče zaposlitve in socialne varnosti za vse pripadnike stalne sestave štabov TO Pomurja. Tako so si že v prvi polovici leta 1990 posamezni pripadniki stalne sestave iskali službe v drugih ustanovah. Posameznikov, ki so načrtovali »odhod« iz TO, kasneje sodelavci niso vključevali v projekt MSNZ (Smodiš 2011).

6.2 Razorožitev

15. maja 1990 je s sestanka RŠTO Koloman Rituper, takrat pomočnik poveljnika za zaledje PŠTO Pomurja, prinesel ukaz št. SZ 625/1-90 (o predaji orožja v varstvo JLA), podpisanega s strani Dragutina Ožbolta. Na osnovi ukaza in navodil s strani RŠTO je poveljnik PŠTO Pomurja, podpolkovnik Vladimir Milošević, izdal ukaze za občinske štabe v Pomurju (Mihalič 2002, 9–10). OŠTO Gornja Radgona v dokumentu sporoča, da niso prejeli ukaza za premestitev orožja, ker so ga tako ali tako že hranili v objektu JLA (Združenje za vrednote slovenske osamosvojitve 2011, 57). V primeru OŠTO Murska Sobota, kjer so tudi hranili orožje v objektu JLA, pa so prevzeli ukaz 16. maja (Združenje za vrednote slovenske osamosvojitve 2011, 91).

Kljub temu da naj bi se ukrep za zavarovanje orožja izvedel v čimvečji tajnosti, pa se je informacija o ukazu med zaposlenimi v TO Pomurje hitro razširila. Dejanje premeščanja orožja v skladišča TO znotraj vojašnic so pripadniki TO Pomurja zelo hitro označili za razorožitev TO, kar je imelo velike negativne politične posledice. Premeščanje orožja je neposredno prizadelo le OŠTO Lendava in Ljutomer, kajti OŠTO Murska Sobota in OŠTO Gornja Radgona sta svoja skladišča že imela znotraj vojašnic. V naslednjih dveh dneh po prejemu ukaza je OŠTO Ljutomer večino orožja preselil v skladišče TO, v vojašnico Murska Sobota. V skladišču OŠTO Ljutomer, v kletnih prostorih OŠTO in postaje milice je ostalo le orožje protidiverzantskega voda TO in okrog 20 avtomatskih pušk Sektretariata za ljudsko obrambo občine Ljutomer, vse namenjeno vodu za upravne zveze. OŠTO Lendava pa je v tem času izvajal usposabljanje bataljona in je tako v objekte vojašnice preselil le višek, to naj bi bilo okrog 40 % vsega orožja (Novak 2011 in Smodiš 2011).

Ker je OŠTO Murska Sobota imel orožje, strelivo in minsko-eksplozivna sredstva v vojašnici, mu le-tega ni bilo potrebno premeščati, spremenil pa se je režim vstopa in izstopa v skladišča. Po ukazu so lahko vstopali in delali v skladišču, orožje so lahko uporabljali za usposabljanje po predhodni odobritvi, vsakršno drugo iznašanje pa je bilo prepovedano (Mihalič 2002, 10).

OŠTO Lendava in Ljutomer sta tako z ukazom št. SZ 04-59/90, z dne 15. maj 1990, morala najkasneje do 19. maja do polnoči preseliti vse orožje in strelivo iz vseh skladišč OŠTO Lendava in Ljutomer v skladišče TO Pomurja Trimo, v vojašnici Murska Sobota, v katerem

sta orožje že hranila PŠTO in OŠTO Murska Sobota. V pojasnilu (Pojasnilo o premestitvi orožja iz skladišča TO Ljutomer v skladišče orožja PŠTO Murska Sobota, z dne 23. maj 1990) so kot vzrok za premestitev navedli, da v Ljutomeru in Lendavi nimajo urejenega fizičnega zavarovanja skladišča orožja in streliva. Komandant občine Ljutomer, major Alojz Novak, je sporočilo prejel v sredo, 16. maja, zjutraj ob osmih, in je že isto dopoldne, ob 11. uri, ukazal skladiščniku, naj pripravi vse potrebno za premestitev orožja. Orožje je bilo tako predano 17. maja, med 12. in 13. uro, referentu tehnične službe PŠTO Pomurja, v skladišče PŠTO. V pojasnilu je še pojasnjeno, da: »Pravica izvzema orožja v skladišču PŠTO ostane ista, kot je bila do sedaj, to se pravi, da orožje lahko izvzamemo stalno zaposleni v TO z ustreznimi dokumenti, in sicer za vsa usposabljanja, ki so planirana z letnim načrtom in v slučaju mobilizacije.«

V Lendavi je v času, ko bi orožje morali preseliti v skladišče vojašnice v Murski Soboti, potekalo 7-dnevno usposabljanje bataljona TO, zato je poveljnik PŠTO Pomurja dovolil, da ga predajo šele po usposabljanju. Takoj so predali le višek orožja, ki ni bilo uporabljeno na usposabljanju, kar je bilo okrog 40 % orožja (Mihalič 2002, 10). Takratni komandant TO občine Lendava Ljubo Dražnik navaja, da je, kljub prepovedi širjenja informacij, o premeščanju obvestil vodstvo občine in v tem sklopu tudi iskal rešitev v smeri, da se orožja ne bi predalo. Ker pa so potekale takrat večstrankarske volitve, niso mogli računati, da bi nova skupščina sprejela sklep o nepreselitvi orožja. Zato je Dražnik v novi rešitvi predlagal, da se iz skladišča TO prepelje le manjšo količino starejšega orožja, vso ostalo modernejšee orožje, ki je bilo kupljeno z občinskim denarjem, pa se obdrži. Predano, zastarelo orožje tako ne bi bistveno vplivalo na bojno pripravljenost OŠTO Lendava, z oddajo zastarelega orožja pa bi preslepili nadrejeno poveljstvo, da je bil ukaz izvršen. Ta načrt so realizirali v petek, 18. maja, kajti nadzora nad orožjem, ki je bilo prepeljano v vojašnico v Murski Soboti, ni bilo. »Pomemben in odločilen prispevek pri tem dogodku so dali posamezniki iz stalne sestave TO.« (Dražnik, 2011). V poročilu (Poročilo o premeščanju orožja TO v občini Lendava, z dne 24. maj 1990) so ocenili, da je približno 80 % orožja in streliva ostalo ustrezno skladiščenega in varovanega v Turnišču, torej v občini Lendava. Zatem je prišlo sporočilo Predsedstva RS in nov ukaz RŠTO, da je možno orožje TO zadržati v obstoječih skladiščih, vendar ga je treba ustrezno zavarovati. »Osnovna zahteva, ki smo jo morali zagotoviti za varnost orožja, je bilo fizično zavarovanje skladišča. To je predstavljalo veliko olajšanje za celotno stalno sestavo TO občine Lendava. Nismo bili več sami. Zavedali smo se, da so bili ukrepi, ki smo jih izvedli, pravilni« (Dražnik 2011).

Torej se glede ostanka orožja v Lendavi pojavljata dva različna podatka, eden govori o 60 % ohranjenega orožja v OŠTO Lendava, drugi o 80 %. Vendar pri obeh navajajo, da gre za ocene in ker ni točno dokumentiranih podatkov, sem tudi jaz navedel oba podatka. Skratka, razorožitev TO v Prekmurju ni popolnoma uspela, ker je v Turnišču ostalo orožja za cel bataljon.

Pri tem Mihalič (2002, 11) odgovarja na vprašanje, zakaj je JLA dovolila, da je to orožje ostalo zunaj vojašnice:

1. »Maja 1991 JLA še ni bila pripravljena na odkrit konflikt s političnim vodstvom Slovenije, zato je začasno navidezno popustila pred zahtevami za nekaj skladišč na lokalni ravni.«
2. »Vodstvo JLA je ocenilo, da v primeru potrebe ne bo nobenih težav, ko bi z uporabo sile odstranila zavarovanje TO in prevzela orožje v Turnišču.«

6.3 Ustanovitev MSNZ Pomurje

Na zadnjem sestanku komandantov pokrajinskih štabov TO (5. 9. 1990) in pomočnikov komandantov za politično delo na RŠTO je Miha Butara Ivanu Smodišu naročil, naj se naslednji dan ob 15. uri zgleda na sestanku v Tepanju. Na sestanku so sodelovali Miha Butara, Tone Krkovič, Marjan Fekonja in Ivan Smodiš. Slednja dva sta takrat prejela prve naloge v zvezi z Narodno zaščito (Smodiš 1992).

Ivan Smodiš je bil takrat pomočnik komandanta za politično delo in informiranje za TO Pomurje, Marjan Fekonja pa je opravljal naloge motiviranja in informiranja ter domovinske vzgoje v Vzhodnoštajerski pokrajini. Krkovič ju je takrat seznanil z osnovnimi političnimi izhodišči, na katerih je bilo zasnovano delovanje MSNZ, o tem, da projekt podpira najvišje politično vodstvo Slovenije, razkril je osnovne cilje, naloge ter osnovna načela in oblike delovanja MSNZ. »Poudarek je namenil predvsem tajnosti in medsebojnemu zaupanju.« (Smodiš 2011). Po predstavitvi projekta sta bila oba akterja pozvana k sodelovanju, na katerega sta tudi pristala, čeprav so se v naslednjih dneh porajali dvomi in številna vprašanja, predvsem »vprašanja o realnosti akcije, dvomi v sposobnost razorožene in razdvojene slovenske TO, da se zoperstavi za tisti čas mogočni JLA.« (Smodiš 2011).

»Bil sem v dilemi. Si vojak in imaš ukaze nadrejenih, tu mislim na razorožitev. Sodelovati v MSNZ pa je pomenilo delati nekaj drugega, tudi mimo svojih sodelavcev. Na koncu bi te lahko aretirali in postavili pred vojaško sodišče« (Smodiš 2010, 17). Torej so se sedaj pojavljale številne dileme okrog nadaljnjih korakov in eden glavnih izmed njih je bil izbira sodelavcev, komu zaupati, kajti vse se je moralo odvijati v tajnosti. V kronologiji dogajanj (Smodiš 1992) je zapisano, da je o projektu naslednji dan seznanil Edvarda Mihaliča in Alojza Kisilaka, ki je bil operativec v OŠTO Murska Sobota. Po prvem razgovoru in izmenjavi mnenj so bili v projekt vključeni še ostali dolgoletni sodelavci iz PŠTO Pomurja, Koloman Rituper, pomočnik komandanta za zaledje, Ladislav Lipič, takrat pomočnik komandanta za organizacijske in mobilizacijske zadeve, Alojz Šteiner, takrat pomočnik komandanta za usposabljanje, in Jože Palfi, takrat pomočnik komandanta za zveze. Od starešin stalne sestave PŠTO Pomurja v začetku niso bili vključeni komandant Vladimir Milošević, Leon Kovačič, pomočnik komandanta za obveščevalno varnostne zadeve in vodja pisarne Ružica Magdič. Glede izbire sodelavcev Smodiš (2011) dodaja, da je najprej seznanil Kisilaka, ker mu je bil dolgoletni sodelavec in prijatelj, da sta nato po skupnem premisleku sklenila naslednjega seznaniti Mihaliča, načelnika PŠTO, ki je imel v tistem času veliko pripomb glede politike takratnega vojaškega vrha TO. Nato sta skupaj z Mihaličem šla od pisarne do pisarne in seznanjala ostale sodelavce, ki so se kljub prvotno številnim pomislekom projektu pridružili. Miloševića so vključili šele proti koncu delovanja MSNZ, Kovačiča in Magdičeve pa niso vključili, ker sta oba načrtovala odhod iz TO.

Kronologija (Smodiš 1992) nadalje navaja, da je Smodiš naslednji dan, torej 8. septembra, organiziral razgovor s komandanti takratnih OŠTO Pomurja. Na razgovoru je sodeloval tudi Edvard Mihalič, načelnik PŠTO. Na sestanku je Smodiš komandantom OŠTO predstavil projekt MSNZ in naloge, ki bi jih morali v prihodnjih dneh izvajati. Po uvodni predstavitvi projekta je najprej zavaladala mučna tišina, nato so sledila številna vprašanja, med katerimi je bilo glavno: »S čim se bomo, če bo potrebno, uprli armadi?« Po dodatnih pojasnilih in zagotovilu, da za projektom MSNZ stoji celotno politično vodstvo Slovenije, so vsi štirje komandanti OŠTO na sodelovanje v projektu MSNZ pristali. Začetni dogovori s komandanti občinskih štabov so bili (Smodiš 1992):

- popisati vso orožje, ki je ostalo v skladiščih izven vojašnice v M. Soboti, in mejne stražnice v G. Radgoni;
- začeti s formiranjem enot MSNZ; izhodišče so dosegljive količine orožja;

- opraviti razgovore s tistimi, ki se jim lahko zaupa;
- iz skladišča TO Trimo v vojašnici M. Sobota in iz skladišča TO v mejni stražnici G. Radgona poskušati izvzeti čimveč orožja TO.

Komandanti OŠTO so že naslednji dan s projektom MSNZ in načrtovanimi nalogami seznanili svoje sodelavce v občinskih štabih TO. Tako je že nekaj dni po tem, ko se je projekt MSNZ razširil v Pomurje, v projekt bila vključena skoraj celotna stalna sestava takratne TO Pomurja. V Pokrajinskem štabu MSNZ so delovali Ivan Smodiš (koordinator med MSNZ Pomurje in Krkovičem), Edvard Mihalič, Ladislav Lipič, Koloman Rituper, Alojz Šteiner in Jože Palfi. V OŠ MSNZ G. Radgona so delovali Alan Geder (načelnik), Franc Marko, Franc Zemljič in Andrej Rugole. V OŠ MSNZ Lendava so od vsega začetka delovali Ljubo Dražnik (načelnik), Branko Bratkovič, Franc Balantič in Živko Stanič, kasneje pa so v projekt vključili tudi Alojzijo Pamič, vodjo pisarne OŠTO. V OŠ MSNZ Ljutomer so delovali Alojz Novak (načelnik), Mirko Rauter in Zdenko Seršen. V OŠ MSNZ M. Sobota so od vsega začetka delovali Janez Bohar (načelnik), Alojz Kisilak, Ludvik Jonaš, Bojan Horvat, Rudi Košmrlj in Štefan Žekš, kasneje pa se je v projekt vključila tudi Metka Sinic, vodja pisarne OŠTO (Smodiš 2011).

Tako so skoraj v enaki sestavi, kot je bila takratna TO Pomurja, nadaljevali svoje delo. Bili so pod dvojnim poveljstvom. Prvo je izhajalo iz RŠTO, katerega naloge so opravljali le še formalno, drugo pa iz strani MSNZ, katerega naloge so izvrševali tajno in bolj neformalno. Operativno je zadeve v MSNZ vodil Tone Krkovič, od katerega so tudi dobivali ukaze in naloge. Vse te aktivnosti pa so imele jasen cilj in so bile usmerjene zoper morebitno posredovanje JLA ter v zavarovanje procesa osamosvajanja (Smodiš 2011).

Slika 6.1: Organizacijska struktura MSNZ Pomurja

Občinski štabi so sicer organizirali oblikovanje enot TO, vendar na njih niso mogli računati, ker je bilo orožje v skladiščih JLA in ker je obstajala možnost zaplembe seznamov vojaških obveznikov in s tem mobilizacijskih vpoklicev v JLA. Po dogovoru so nato najprej pregledali sezname vojaških obveznikov in na osnovi poznavanja ocenili, na katere se lahko po potrebah zanesejo. Črtali so tiste, ki so zagovarjali nedeljivost Jugoslavije. Veliko težje pa je bilo zagotoviti zadostno količino orožja za potrebe MSNZ Pomurja. V obeh prekmurskih občinah (M. Sobota in Lendava) je bilo v skladišču v Turnišču na voljo le 450 kosov pehotnega orožja. Vse ostalo je bilo pod nadzorom JLA. Začetni režim vstopa v skladišče vojašnice je bil zelo strog, vendar se je od maja do sredine septembra precej omehčal. To se je dalo izkoristiti in višji vodnik Živko Stanič, skladiščnik na OŠTO Lendava in pripadnik MSNZ, je z vozilom TO zapeljal v skladišče TO v vojašnici M. Sobota, naložil orožje in ga odpeljal. V treh vožnjah je izvozil vso orožje iz skladišča vojašnice v skladišče v Turnišču (Mihalič 2002, 13).

Slika 6.2: Skladišče TO v vojašnici Murska Sobota

Krajo lastnega orožja so izvajali tudi v G. Radgoni, kjer so vsakodnevno v osebнем avtomobilu odpeljali nekaj kosov orožja s pripadajočim strelivom. To se je dalo storiti zaradi »prijateljstva« ter zaupanja komandanta mejne stražnice v teritorialce, ki tako osebnih avtomobilov ni preverjal. To nalogo je odlično izvajal skladiščnik Franc Zemljič, ki je ob vsakodnevnem vstopu odpeljal več kosov orožja. Tudi teritorialci iz Ljutomera so enkrat naložili poln tovornjak orožja in ga odpeljali iz vojašnice. Ko pa so to poskušali storiti še drugič, jim je to namero preprečil takratni komendant vojašnice Daniel Horn, ki je ukazal razložiti že naložen tovornjak. Od takrat naprej so bili so oficirji JLA pozornejši in so vozila, predvsem pa tovornjake, pregledovali. Vendar se akcije niso ustavile, nadaljevali so z izvažanjem orožja. Ena takih akcij je bila, ko so s pomočjo načelnika občinskega štaba Civilne zaštite, Slavka Jauka, izvzeli okrog 100 kosov orožja in pripadajočega streliva Pokrajinskega odbora za ljudsko obrambo, prevoz pa je bil izveden s kombijem CZ, pod pretvezo, da prevažajo odeje CZ.

Vse skupaj so odpeljali čez 350 kosov orožja in večje količine streliva. MSNZ Pomurje je tako konec septembra razpolagala s čez 800 kosi orožja (Smodiš 2011).

V kronološkem zapisu (Smodiš 1992) je omenjena tudi akcija, s katero so dobili tudi prve količine protioklepni sredstev (tromblonskih min za ročne metalce, minometnih min in ročnih bomb) in streliva. V omenjeni akciji so šli po orožje v Kočevsko Reko, s tovornjakom Agromerkurja iz M. Sobote. Smodiš je prejel klic 15. septembra, ob pol desetih dopoldan, rečeno pa je bilo, da je treba biti ob osmih zvečer v Kočevski Reki, z dvema ali tremi pomočniki. V akciji so sodelovali Smodiš, Lipič, Dražnik in šofer, kateremu je bilo rečeno, da gredo po opremo, ki je bila na servisu. Opremo so naložili v dveh urah in se ob spremljavi štirih oboroženih članov posebne policijske enote v civilnem avtomobilu vrnili v Lendavo, kjer so v skriven prostor v zaklonišču razložili pet ton orožja (Smodiš 2010, 17).

Prav ta akcija nazorno kaže, kako hitro so se odvijali takratni dogodki in kako hitro je bilo treba organizirati in reagirati ob posameznih dogodkih. V nekaj urah je bilo potrebno zagotoviti tovornjak, s katerim TO Pomurja takrat ni razpolagala, zagotoviti je bilo potrebno tudi skladiščni prostor ter ljudi za nalaganje in razlaganje. Poleg vsega tega pa je bilo potrebno zagotoviti popolno tajnost. Prav ta opisan dogodek je na nek način zrcalo vsega, kar se je dogajalo, ko je bilo potrebno brez vprašanj zelo hitro reagirati in akcije hitro izpeljati, pri vsem tem je bilo potrebno pokazati vso iznajdljivost.

Orožje in strelivo, s katerim so takrat razpolagali v MSNZ Pomurje, je bilo potrebno varno shraniti in zavarovati. Obstajala je namreč nevarnost, da bosta JLA in republiški vrh TO poskušala orožje odvzeti in ga spraviti nazaj v svoja skladišča, za ograje vojašnic. Zato je bilo nujno, da se orožje razprši oziroma da se ga shrani po različnih lokacijah. Pri vsem tem je spet bilo potrebno zagotoviti tajnost, še prej pa medsebojno zaupanje med ljudmi, ki so bili pripravljeni zagotavljati varnost shranjenega orožja in streliva.

V mesecu septembru in oktobru so večino orožja iz skladišča v Turnišču prepeljali na skrivne lokacije. Te so bile v posebnih prostorih lendavske NAFTE, kjer je organizacijo in varovanje prevzel Branko Varga, komandir postaje milice Ludvig Bokan ga je hranil v kletnih prostorih milice Lendava, v prostorih občinskega centra za obveščanje sta odgovornost prevzela Franc Žižek in Bojan Budin, preostanek je hranil Ljubo Dražnik v svoji zidnici. OŠNZ M. Sobota je orožje enako razvozil na tajne lokacije. Uporabljeno je bilo zaklonišče CZ v M. Soboti, ki ga je zagotovil Slavko Jauk, skladišče trgovine Miša Baranja, skladiščni prostor v betonarni v Lipovcih, katere direktor Anton Ravnič je nekaj orožja skril tudi v kleti svoje hiše, uporabili so tudi valilnice za fazane v gojitvenem lovišču Kompas v Peskovcih, kjer je orožje skrival

Geza Bačič in klet zgradbe uprave za notranje zadeve v M. Soboti, za kar sta skrbela Alojz Flisar ter Ludvik Cvörnjek. V G. Radgoni je bilo orožje in strelivo v sodelovanju s komandirjem Stankom Sakovičem shranjeno na postaji milice, Franc Klemenčič je poskrbel za skriti prostor v skladišču Radenske v Boračevi in Nakrep Milan v skladišču Avtoradgone. Ljutomerski sodelavci so orožje in strelivo hranili in varovali v MTT, obratu Ljutomer, za kar je bil odgovoren Miloš Vrbančič, Viher Jože je zagotovil tajno skladišče v Mlekoprometu, Nežič Miro v Domu počitka v Lukavcih, Pozdrec Alojz v podjetju Konus, podjetnik Janko Makoter v skladišču svojega obrata, nekaj pa so ga hranili v kletnih prostorih milice (Mihalič 2002, 13–15 in Smodiš 2011).

Kar se tiče formiranja in oblikovanja novih enot v projektu MSNZ v Pomurju, sem že navedel, kako je potekal izbor primernih kandidatov. Smodiš (2011) glede enot MSNZ pravi, da so jih preoblikovali iz takratnih enot TO. Glede na razpoložljive količine orožja so jih ustrezno prilagodili oziroma so jim ustrezno zmanjšali številčno sestavo in jih tudi preimenovali. Tako so ustanovili manjše in učinkovitejše enote. Enote so bile jurišni odredi MSNZ, protioklepni odredi MSNZ, protidiverzantski odredi MSNZ, posebna četa MSNZ, pionirski vodi MSNZ in pontonirski vodi MSNZ. Izmed najboljših in hkrati najzaupljivejših vojaških starešin so izbrali poveljniški kader. Za vse na novo razporejene pripadnike enot MSNZ so pripravili nove vpoklice, jim določili nova mobilizacijska mesta in zanje pripravili vse načrte. Če potegnemo povezavo z količino orožja, ki so si ga imeli ob koncu delovanja MSNZ, to je okrog 800 kosov orožja, to hkrati pomeni, da so imeli okrog 800 oboroženih pripadnikov MSNZ Pomurja.

V zvezi z vodenjem MSNZ Pomurje se pojavljata dve imeni, to lahko zasledimo na razstavi Uporniki z razlogom, katero je pripravil vojaški muzej SV, in v monografiji Uporniki z razlogom (Mikulič 2005, 105–110). Stotnik Ivan Smodiš je bil pomočnik komandanta PŠTO za politično delo in informiranje. S strani Toneta Krkoviča je bil prvi povabljeni k projektu MSNZ in je začetnik izvajanja projekta MSNZ v Pomurju. Vodil in koordiniral je vse aktivnosti in naloge v MSNZ Pomurje, sodeloval z načelnikom MSNZ Tonetom Krkovičem, prav tako z inšpektorjem milice Alojzom Flisarjem, s koordinatorjem s strani milice v Pomurju, vse do vključitve komandanta PŠTO Pomurja Vladimirja Miloševiča v projekt MSNZ. O vključitvi Miloševiča v projekt so pripadniki MSNZ Pomurja zaradi različnih mnenj (na sestanku so sodelovali pripadniki Pokrajinskega štaba in načelniki Občinskih štabov MSNZ) glasovali na sestanku, dne 17. septembra, in so z enim glasom proti sprejeli

odločitev, da bodo komandanta povabili k sodelovanju. Ta je na sodelovanje takoj pristal. S tem je prevzel vodenje MSNZ Pomurje. O zamenjavi je bil obveščen tudi Tone Krkovič, ki je menil, da je to njihova notranja odločitev. Vendar pa je za naprej še vedno glavni stik z njim predstavljal Ivan Smodiš, preko katerega so tudi v nadaljnje dobivali vsa navodila glede aktivnosti MSNZ (Smodiš 2011).

Tako kot drugod po Sloveniji je tudi v Pomurju v začetku oktobra 1990 MSNZ prenehala formalno obstajati in je ponovno prešla v strukturo TO. Kajti 4. oktobra je vlada odstranila dotedanjega poveljnika TO Slovenije, Hočevarja, in ga zamenjala z majorjem Janezom Slaparjem. To je prvič pomenilo, da si republiško vodstvo neposredno podreja oborožene sile. Ker pa je MSNZ ves čas delovala tajno, da bi zavarovala osamosvojitev Slovenije, pa po uradnem formiranju oboroženih sil to ni bilo več potrebno. Tako tudi obstoj MSNZ ni bil več potreben. Mihalič še dodaja, da je potrebno povedati, *»da se MSNZ ni vključila v TO, pač pa je dejansko prerasla v TO.«* Je pa nova TO tudi prevzela vso oborožitev MSNZ, kar je pozneje predstavljalo temelj oborožitve slovenskih oboroženih sil (Mihalič 2002, 16).

6.4 Vloga milice

Slovenska milica je bila že dobro organizirana in izurjena. Udarno pest milice so predstavljale Posebne enote milice in Specialna enota milice. Bile so dobro oborožene, izurjene in opremljene za boj proti terorizmu in druge oborožene spopade. Usposobljene so bile za usklajeno delovanje po vsej Sloveniji. Prav tako so bile opremljene in usposobljene Vojne enote milice, ki so delovale na območju postaj milice (Flisar 2010, 8).

Z oblikovanjem obrambne organizacije avgusta in septembra 1990 je narasla tudi potreba po vključitvi pripadnikov milice. Prvi med njimi so bili pripadniki Posebne specialne enote, številčno so šteli 1400 pripadnikov, ki so predstavljali vojaško najbolj usposobljen del vseh obrambnih sil, ki jih je tedaj Slovenija imela na voljo. V končni stopnji oblikovanja obrambne organizacije, bi naj ta vsebovala celotni sestav milice, to je okrog 10.000 pripadnikov, kar je tretjina vseh obrambnih sil. Milica in drugi pripadniki organov za notranje zadeve so pri oblikovanju obrambne organizacije prenesli svoje priprave na obrambo na občinsko raven in s tem je nastala vzporedna struktura poveljstev tistim v okviru NZ. Ob tem pa je tudi močno

olajšala delovanje vojaškemu delu. Tu gre predvsem za prerazdeljevanje orožja, ustvarjanje skrivnih skladišč ter pripravo zaledne podpore (Guštin 2010, 230–231).

Igor Bavčar je 29. avgusta, ob ustanovitvi MSNZ, izdal odločbe republiškemu načelniku MSNZ Krkoviču in pokrajinskim načelnikom v TO ter v milici imenoval Vinka Beznika za poveljnika specialne enote in Jožeta Kolenca za vodjo oddelka za Posebne specialne enote in Vojne enote milice. Zadeve je nato neposredno vodil Jože Kolenc (Flisar 2010, 9).

Kolenc je enkrat v avgustu poklical Alojza Flisarja in mu povedal, da kliče zasebno in strogo zaupno. Predstavil mu je situacijo in povedal razlog ter mu določil rok odločitve. Flisar je tako kot vsi preostali odločitev takoj sprejel, vendar z mešanimi občutki. 6. septembra ponoči je bil sestanek v Slovenskih Konjicah, bil je seveda tajni, udeleženci pa so bili Krkovič, Kolenc, Butara, Flisar, Smodiš, Lunežnik Bojan (Urad za notranje zadeve Maribor) ter Fekonja. Opravljena je bila predstavitev varnostno obrambnega stanja in sprejet dogovor o ciljih in skupnih nalogah (Flisar 2010, 9).

Kadrovska sestava MSNZ milice v Pomurju je bila sledeča (Flisar 2010, 9–10):

Na nivoju Urada za notranje zadeve:

- Organizator in koordinator je bil Alojz Flisar, ki je bil hkrati tudi poveljnik PEM in samostojni inšpektor milice za mejne zadeve in tujce.
- Namestnik je bil Ciril Magdič, ki je opravljal dolžnosti inšpektorja za PEM, VEM in MOB.
- Pomočnik je bil Cernjek Ludvig, ki je opravljal delo skadiščnika orožja in opreme.

Na nivoju občinskih postaj milice so bili sledeči organizatorji:

- Občina Gornja Radgona: Sakovič Stanko, komandir postaje milice G. Radgona
- Občina Murska Sobota: Vegi Ladislav, komandir postaje milice M. Sobota
- Občina Ljutomer: Slokan Franc, komandir postaje milice Ljutomer
- Občina Lendava: Bokan Ludvig, komandir postaje milice Lendava

Vsi občinski organizatorji so lahko po lastni oceni imenovali svoje pomočnike. Konkretno naloge so izvajali pomočniki komandirjev in vodje varnostnih okolišev, ki pa načeloma niso

niti vedeli, da opravljajo naloge na področju delovanja MSNZ. Skupno izvajanje nalog se je dogovarjalo na dnevnih in tedenskih koordinacijah. Tu so bili vključeni organizatorji MSNZ iz Pomurskega območja, največ se je odvijalo v povezavi z Bohar Janezom, na občinskem nivoju pa so neposredno sodelovali načelniki občinskih štabov MSNZ in komandirji postaj milic.

Glavne dejavnosti, ki jih je opravljala milica v sodelovanju z vojaškim delom MSNZ, obsegajo tri sklope nalog (Flisar 2010, 10):

- Prvi sklop se nanaša na izvajanje nalog shrambe in varovanja oborožitvene opreme enot MSNZ. Orožje se je izvzemalo podnevi, skladiščili pa so ga ponavadi ponoči, vse v strogi tajnosti. Včasih je bilo potrebno izvesti tudi manever zavajanja, da bi se zagotovila večja varnost pri izvajanju akcij. Posebni načrti so bili pripravljene za primere, če bi pripadniki JLA poskušali nasilno odvzeti orožje iz tajnih skladišč. Za te primere so bili pripravljene pripadniki PEM s posebnimi nalogami in so za te primere imeli orožje tudi doma.
- Drugi sklop nalog se je nanašal na pridobivanje in izmenjavo obveščevalnih informacij in podatkov o enotah, kadrovske postavitvah, organizaciji, opremi in namerah ter načrtih pripadnikov JLA ter njihovem zadrževanju, gibanju in usposabljanju.
- Tretji sklop obsega izdelavo skupnih načrtov delovanja ter kadrovske priprave in usposabljanju. Načrti, ocene in ukrepi so se v pisni obliki izdelovali le v nujnih primerih, zato je bilo dokumentiranega gradiva zelo malo, še tisto malo pa je bilo uničeno ali izgubljeno ob napadu JLA leta 1991.

Naj opišem še nekaj konkretnih nalog, ki so jih pripadniki milice opravili v projektu MSNZ v Pomurju. Prvi datum, ki se pojavlja v zvezi s tem, je 25. september, ko so uskladili načrte delovanja 7. bataljona PEM in Pomurskega bataljona z VEM ter poročali o pripravljenosti sil milice takratni MSNZ. Konec septembra so že spremljali Transporte na mejne stražnice in skladišča KMO Murska Sobota. Hkrati so izvajali tudi določena zavajanja, ker so takrat organi oblasti intenzivno delali na tem, da bi odkrili organizatorje MSNZ. To pa jim ni uspelo zaradi informacij, ki so jih usmerile na napačne osebe. Omenjene so že bile naloge skladiščenja orožja na tajne lokacije. Pri nalogah nočnega deponiranja orožja v ta skladišča so

sodelovali tudi pripadniki milice. To se je dogajalo tako v Murski Soboti kot v Gornji Radgoni. V M. Soboti se je orožje hranilo v stavbi oziroma v zaklonišču Uprave za notranje zadeve. Tako je bilo shranjenih 120 kosov orožja, 37.000 nabojev ter preko 2600 kosov različnih minsko-eksplozivnih sredstev. V G. Radgoni je bilo orožje shranjeno v objektu obmejne stražnice, od koder so ga izvozili in shranili na postaji milice v G. Radgoni. Tudi v Ljutomeru in Lendavi se je del orožja za intervencijske enote hranil in varoval na postajah milice. Še večje število orožja in streliva pa je bilo shranjenega v različnih tajnih skladiščih na terenu (Flisar 2010, 11).

7 ZAKLJUČEK

Konec osemdestih let prejšnjega stoletja so se dogajale pomembne družbene spremembe. Številne države v Evropi so jih doživljale in številne med njimi tudi začele novo pot. Med tistimi, ki so jih zajele družbene spremembe, je bila tudi SFRJ. Razmere v takratni skupni državi niso kazale na svetlo prihodnost za večino republik. V ospredju je bilo slabšanje položaja v gospodarstvu in družbenih dejavnostih, poslabševanje političnega položaja in blokada političnega delovanja v Jugoslaviji, mednacionalne razprtije, nevarnost razpada SFRJ in nevarnost državljanske vojne. Srbske težnje po hegemoniji so privedle ostale narode k razmisleku o samostojnosti.

Prvi rezultati so se kazali v obliki svobodnih demokratičnih volitev in zmagi Demosa. Nova politična oblast se je takoj podala na pot osamosvojitve, hkrati pa se je postavljalo ključno vprašanje, kako zavarovati osamosvojitveni proces ter na kakšen način preprečiti verjeten nasilen poseg federalnih struktur v praktično izvajanje nacionalne suverenosti. Kajti slovenska osamosvojitve je imela veliko grožnjo v JLA. V takratnih jugoslovanskih družbenih razmerah se je JLA vmešavala v vsa pomembna področja in se hkrati tudi razglašala za zaščitnico sistema. Ob tem je poudarjala, da bo vsakršne težnje proti njim zatrla s silo.

TO SR Slovenije je bila sistemsko del enotnih oboroženih sil SFRJ in ključni trenutek se je zgodil z ukazom o razorožitvi le-te. Večina aktivnih oficirjev v višjih poveljniških strukturah TO SR Slovenije je sledila ukazom iz Beograda in tudi v tem primeru je bilo tako. Ukaz je bil posledica zmage Demosa in je bil izdan tik pred prisego prve slovenske demokratično

izvoljene vlade. Sledila je prikrita razorožitev TO. Tako je bilo izvedeno prvo agresivno dejanje JLA na Slovenijo. Premestitev orožja TO v objekte JLA je imelo velike negativne politične posledice, zgodili so se tudi nekateri upori, v obliki neizvrševanja ukaza, zoper to dejanje. Kot odgovor na agresivno dejanje JLA je bila ustanovljena tajna organizacija MSNZ. To so bili zametki oboroženega odpora, ki je imel en cilj, zavarovati osamosvojitveni proces v Sloveniji. Na tem mestu bi potrdil hipotezo, da je projekt MSNZ bil začetek oboroženega odpora, ki se je udeležil v osamosvojitveni vojni junija in julija 1991. S tem je bila opravljena ključna vloga zoper agresijo JLA v osamosvojitvenem procesu.

Pravnoformalno se je projekt okviril v Narodni zaščiti. Večina pripadnikov MSNZ pa je izhajala iz vrst TO. Pripadniki stalne sestave TO so podpirali in solidalizirali s procesi demokratizacije v Sloveniji. Bili so za spremembe, ki bi slovenskemu narodu prinesle večje perspektive. V primeru Pomurja so MSNZ sestavljali vsi, ki so bili prej sestavni del TO Pomurja. Opravljali so dvojne naloge, ene zgolj formalno, to so tiste, ki so prihajale s strani RŠTO, in druge, ki so prihajale s strani glavnega akterja organizacije MSNZ Toneta Krkoviča. Seveda so se vse naloge opravljale v strogi tajnosti in nihče, razen izbranih akterjev, za njih ni vedel. Torej so MSNZ sestavljali isti ljudje in orožje kot TO, vendar pa so opravljali naloge popolnoma druge vsebine in pomena. Ključni akterji poudarjajo tudi pomembno in dobro sodelovanje s takratno milico, ki je pripomogla k izvedbi projekta. Takratni akterji so, tako v Pomurju kot drugod po Sloveniji, vse izdane naloge opravili v skladu s svojimi možnostmi in s tem zagotovili zavarovanje osamosvojitvenega procesa.

8 LITERATURA

- Bolfek, Boris. 2010. *Teritorialna obramba kot oblika vojaške organizacije*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Cvirn, Janez. 2001. Od zedinjene do združene Slovenije. V *Slovenska osamosvojitve 1991, pričevanja in analize*, ur. Janez Pezelj, 11–22. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
- Čepič, Zdenko, Filip Čuček, Jure Gašparšič, Damijan Guštin, Božo Repe in Uroš Svete. 2010. *Prikrita modra mreža: Organi za notranje zadeve Republike Slovenije v projektu MSNZ leta 1990*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino.
- Dražnik, Ljubo. 2011. Osebni zapiski. Črenšovci, 1. marec.
- Fekonja, Marjan. 2000. Kaj je Manevrska struktura Narodne Zaščite? V *Prelomni čas 1990*, ur. Viktor Kranjc in Zvezdan Marković, 34–42. Ljubljana: Služba za publicistiko MORS.
- Flisar, Alojz. 2010. Manevrska struktura Narodne zaščite v Pomurju. V *Dan slovenske policije*, 8–11. Murska Sobota: Policijska uprava Murska Sobota in Policijsko veteransko društvo Sever za Pomurje.
- Janša, Janez. 1992. *Premiki: nastajanje in obramba slovenske države 1988–1992*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- --- 2011. Razorožena Slovenija. V *Veleizdaja Slovenije: razorožitev Teritorialne obrambe RS maja 1990: zbornik dokumentov in pričevanj o materi vseh afer z orožjem (pa tudi njihovih očetov)*, 9–10. Ljubljana: Nova obzorja.
- Kladnik, Tomaž. 2008. Nastanek TO Slovenije. *Obramba*, posebna izdaja (11): 4.
- Krkovič, Tone. 2011. Usodni majski dnevi leta 1990 – Razorožitev TO SRS. V *Veleizdaja Slovenije: razorožitev Teritorialne obrambe RS maja 1990: zbornik dokumentov in pričevanj o materi vseh afer z orožjem (pa tudi njihovih očetov)*, 11–22. Ljubljana: Nova obzorja.
- Marković, Zvezdan. 2007. *Jugoslovanska ljudska armada*. Ljubljana: Defensor.
- Mihalič, Edvard. 2002. *Vojna za Slovenijo leta 1991 v Prekmurju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Mikulič, Albin. 2005. *Uporniki z razlogom*. Ljubljana: Ministrstvo za obrambo RS.

- Nanut, Karlo. 2002. Čas pred agresijo JLA in osamosvojitvena vojna v Sloveniji leta 1991. V *Priprave na vojno 1991*, ur. Vojko Pavlin in Zvezdan Marković, 6–56. Ljubljana: Generalštab SV, Center za vojaškozgodovinsko dejavnost.
- Novak, Alojz. 2011. Osebni zapiski. Veržej, 1. marec.
- *Odločba o imenovanju načelnika narodne zaščite*. Ur. l. SRS 29/83 (29. avgust 1990).
- Pesek, Rosvita. 2007. *Osamosvojitve Slovenije*. Ljubljana: Nova revija.
- Občinski štab za Teritorialno obrambo Ljutomer. 1990. *Pojasnilo o premestitvi orožja iz skladišča TO Ljutomer v skladišče orožja PŠTO Murska Sobota*. Ljutomer: Občinski štab za Teritorialno obrambo.
- Občinski štab za Teritorialno obrambo Lendava. 1990. *Poročilo o premeščanju orožja TO v občini Lendava*. Lendava: Občinski štab za Teritorialno obrambo.
- Pučnik, Jože. 2001. Politične priprave na osamosvojitve. V *Slovenska osamosvojitve 1991, pričevanja in analize*, ur. Janez Pezelj, 77–101. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
- Repe, Božo. 2001. Jugoslovanske notranjepolitične razmere in slovenska osamosvojitve. V *Slovenska osamosvojitve 1991, pričevanja in analize*, ur. Janez Pezelj, 23–32. Ljubljana: Državni zbor Republike Slovenije.
- --- 2003. *Viri o demokratizaciji in osamosvojitvi Slovenije (II. del: Slovenci in federacija)*. Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije.
- Smodiš, Ivan. 1992. *Kronologija dogajanj v Narodni zaščiti Pomurja*. Republika Slovenija, Ministrstvo za obrambo: Območni štab za TO Murska Sobota.
- --- 2010. Uporniki z razlogom. *Vestnik*, 17 (13. maj).
- --- 2011. Osebni zapiski. Cankova, 1. marec.
- Svet za splošno ljudsko obrambo in družbeno samozaščito. 1983. *Narodna zaščita*. Ljubljana: Dopisna delavska univerza Univerzum.
- Švanjcer, Janez. 1993. *Obranili domovino: Teritorialna obramba Republike Slovenije v vojni za svobodno in samostojno Slovenijo 1991*. Ljubljana: Viharnik.
- Republiški štab za Teritorialno obrambo Slovenije. 1990. *Ukaz št. SZ 625/1-90*. Ljubljana: Republiški štab za Teritorialno obrambo.
- Pokrajinski štab za Teritorialno obrambo Pomurja. 1990. *Ukaz št. SZ 04-59/90*. Murska Sobota: Pokrajinski štab za Teritorialno obrambo.
- *Vojna enciklopedija* 6. 1973. Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.
- *Vojna enciklopedija* 9. 1975. Beograd: Redakcija vojne enciklopedije.

- Združenje za vrednote slovenske osamosvojitve. 2011. *Veleizdaja Slovenije: razorožitev Teritorialne obrambe RS maja 1990: zbornik dokumentov in pričevanj o materi vseh afer z orožjem (pa tudi njihovih očetov)*. Ljubljana: Nova obzorja.

PRILOGE

Priloga A: Vprašalnik o postopkih v zvezi z orožjem teritorialne obrambe in drugih aktivnosti v TO/MSNZ Pomurja od maja do oktobra 1990

Obkrožiti, dopisati.

1. Kdo je prejel ukaz o oddaji orožja TO pod nadzor JLA?

- a) Komandant pokrajinskega štaba TO, pomočnik za zaledje
- b) Komandant občinskega štaba TO
- c) Drugi (načelnik občinskega štaba TO, pomočnik za zaledje itd.)

Kdaj je prejel ukaz pokrajinski štab TO?

2. Kdaj so bili izdani ukazi pokrajinskega štaba TO za podrejene?

3. Kdo je odločal o oddaji orožja TO pod nadzor JLA v občini?

4. Ali so občinske skupščine sprejele sklepe v zvezi z ukazom o oddaji orožja TO pod nadzor JLA v občini?

- a) Da
- b) Ne

5. Če občinske skupščine niso sprejele sklepov v zvezi z ukazom o oddaji orožja TO pod nadzor JLA v občini, ali jih je kdo drug?

- a) Izvršni svet
- b) Sekretar za ljudsko obrambo
- c) Sekretar za notranje zadeve
- d) Drugi:

6. Kdo drug je še imel tedaj orožje – vrste in količina orožja?

- a) Družbeno-politične organizacije
- b) Upravni organi za ljudsko obrambo: enote za zveze, kurirska služba, delavci upravnega organa za ljudsko obrambo
- c) Občinski organi in organizacije
- d) Krajevne skupnosti
- e) Organizacije združenega dela
- f) Narodna zaščita
- g) Milica
- h) Drugi:

7. Ali so tudi tem organizacijam odvzeli orožje?

8. Kje je bilo shranjeno orožje TO pred izdajo ukaza o oddaji orožja?

- a) V skladiščih TO
- b) V prostorih milice
- c) V prostorih podjetij, zavodov ipd.
- d) V vojašnicah – skladiščih TO
- e) V skladiščih JLA
- f) Drugod:

9. Kam je bilo premeščeno orožje TO po izdaji ukaza?

- a) V skladišča TO znotraj vojašnic JLA
- b) V prostore milice
- c) V prostore podjetij, zavodov ipd.
- d) V prostore zasebnikov
- e) Drugod:

10. Koliko kosov orožja TO in katere vrste je bilo naskrivaj izvzeto izpod nadzora JLA od 20. 5. 1990 do 4. 10. 1990, in poseben prikaz za obdobje 5. 10. 1990 do 25. junij 1991?

Vrsta in število orožja

- a) 20. 5. 1990 do 4. 10. 1990:

- b) 5. 10. 1990 do 25. 6. 1991:

- c) Vrsta in število streliva in minsko-eksplozivnih sredstev:

11. Kako je bilo izvzeto orožje izpod nadzora JLA?

12. Kdo je varoval ukradeno – izvzeto orožje TO?

- a) TO
- b) Milica
- c) Zasebniki
- d) Drugi:

13. Kdo in kako je varoval orožje v pokrajini in občinah, razen orožja v objektih JLA?

14. Katere so bile dejavnosti v občinskih štabih od 17. 5. do 4. 10. 1990? Kadrovske spremembe: poveljniške, po enotah, formiranje – razformiranje enot (katere enote, spremembe v številčni sestavi ...)

15. Začetek delovanja MSNZ na območju pokrajine, občine?

16. Kako so bili določeni organizatorji?

17. Kdaj so bile dodeljene odločbe organizatorjem MSNZ in katerim ter kdo jih je dodelil?

18. Kateri so bili ključni dogodki in ukrepi v času od maja 1990 do imenovanja republiške koordinacijske skupine s strani Predsedstva Socialistične republike Slovenije?

19. Kdaj prenehajo aktivnosti MSNZ?

20. Vloga milice v ali pri projektu MSNZ?

21. Najbolj zaslužni posamezniki, ki so sodelovali pri izvzemu orožja TO izpod nadzora JLA v občini?

22. Drugi dogodki, spomini:

Priloga B: Ukaz št. SZ 625/1-90 z dne 15. maj 1990

VOJAŠKA TAJNOST
STROGO ZAUPNO

REPUBLIKA SLOVENIJA
POKRAJINSKI ŠTAB ZA TO
P O M U R J A

Št. _____

Dne 15.05.1990

SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA
OBČINA LJUTOMER
OBČINSKI ŠTAB ZA TERITORIALNO OBRAMBO

SZ 14-25/90

Dne 16.05.1990

Preselitev orožja
in streliva

OŠTO Lendava in Ljutomer

SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA
POKRAJINSKI ŠTAB ZA TERITORIALNO OBRAMBO
P O M U R J A

SZ 04-59/90
Dne 16.05.1990

Na osnovi ukaza komandanta TO R Slovenije št. SZ 625/1-90
z dne 15.05.1990

U K A Z U J E M :

1. Da se najkasneje do 19.05.1990 do 24.00 ure preseli vse orožje in strelivo iz vseh skladišč OŠTO Lendava in Ljutomer v skladišče PŠTO Trimo Murska Sobota v VP 4142 Murska Sobota.
2. Preselitev orožja in streliva opraviti z lastnimi prevoznimi sredstvi in delovno silo.
3. Orožje in strelivo predati na hrambo v skladišče PŠTO na osnovi reverza s točno opredeljenimi vrstami in količinami orožja in streliva.
4. Pri prevozu upoštevati vse predpise in ukrepe varovanja in transporta upoštevajoč stopnjo tajnosti ukaza.

RK/MP

KOMANDANT
rez. podpolkovnik
Vladimir Milošević

Priloga C: Podatki o predaji orožja OŠTO Lendava

OBČINSKI ŠTAB ZA TERITORIALNO OBRAMBO
OBČINE LENDAVA

Številka: 37-2/91
Lendava: 11. 02. 1991

REPUBLIKA SLOVENIJA
REPUBLIŠKI SEKRETARIAT ZA LJUDSKO OBRAMBO
LJUBLJANA

ZADEVA: V skladu z ukazom št. 801/61-2050 republiškega sekretarja Jeneza Janše vam posredujemo naslednje podatke:

1. OŠTO Lendava je sprejel Ukaz za premestitev orožja v sredo, 16. 05. 1990 ob 10.00 uri.
2. Komandant TO občine Lendava je o tem obvestil predsednika sveta za SLO in DS dne 16. 05. 1990 ob 14.00 uri.
3. Občinski organi so o tem obvestili predsedstvo RS dne 24. 05. 1990.
4. Ukaz je bil le delno izveden dne 18. 05. 1990 ob 08.00 uri in sicer tako, da smo predali le manjši del (20 %) orožja iz skladišča v Lendavi, ostali del orožja in opreme ki se je nahajalo v skladišču v Turnišču smo zadržali in ga kasneje ustrezno zavarovali.

Lep pozdrav!

Priloga Č: Odločba o imenovanju občinskega načelnika Narodne zaščite za občino Ljutomer

SOCIALISTIČNA REPUBLIKA SLOVENIJA
REPUBLIŠKI SEKRETARIAT ZA NOTRANJE ZADEVE
61001 LJUBLJANA, KIDRIČEVA, 2
Telefon 23-801, poštni predel št. 6-10, 642
Pokrajinski štab za Narodno zaščito

Številka: 1-1/90.....-90

Datum: 27.09.1990

Na podlagi 185. člena Zakona o ljudski obrambi in družbeni samozaščiti (Uradni list SRS, št. 35/82) in na podlagi Pravilnika o organiziranju, aktiviranju in opravljanju nalog ter o oznakah in oborožitvi narodne zaščite (Uradni list SRS, št. 29/83) ter pooblastila republiškega načelnika NZ izdajam

ODLOČBO

o imenovanju občinskega načelnika Narodne zaščite za občino
.....LJUTOMER.....

Za občinskega načelnika Narodne zaščite se imenuje: NOVAK Alojz, roj.
03.06.1949, rez. major

Občinski načelnik Narodne zaščite deluje na podlagi splošnih pooblastil, ki jih pripadniku in funkcionarju Narodne zaščite daje zakon in pravilnik ter na podlagi navodil pokrajinskega načelnika Narodne zaščite.

Občinski načelnik NZ je pooblaščen, da imenuje svoje namestnike in popmočnike.

Ta odločba začne veljati takoj.

Pokrajinski Načelnik NZ
Vladimir MIHOJEVIČ